

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 6 (2005)
Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla İlgili Olarak
Menşe Ülkeleri Dışında Gözetilecek Hususlar

İÇİNDEKİLER

İlgili Paragraf

I. GENEL YORUMDAN AMAÇLANANLAR	1-4
II. GENEL YORUMUN YAPISI VE KAPSAMI	5 - 6
III. TANIMLAR	7 - 11
IV. UYGULANABİLİR İLKELER	12 - 30
(a) Taraf Devletlerin kendi topraklarında bulunan refakatsiz veya ayrılmış bütün çocuklara yönelik yasal yükümlülükleri ve bunların yerine getirilmesine ilişkin önlemler	12 - 17
(b) Ayrım gözetmeme (madde 2)	18
(c) Uzun ve kısa erimli çözümler aranırken çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (madde 3)	19 - 22
(d) Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6)	23 - 24
(e) Çocuğun kendi görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı (madde 12)	25
(f) Geri çevirmeme ilkesinin gözetilmesi	26 - 28
(g) Gizlilik	29 - 30
V. GENEL VE ÖZEL KORUNMA GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI	31 - 63
(a) İlk değerlendirme ve önlemler	31 - 32
(b) Vasi veya danışman ve hukuk temsilcisi görevlendirilmesi (maddeler 18 (2) ve 20 (1))	33 - 38
(c) Bakım ve yardımla ilgili düzenlemeler (maddeler 20 ve 22)	39 - 40
(d) Eğitime tam erişim (maddeler 28, 29 (1) (c), 30 ve 32)	41 - 43
(e) Yeterli bir yaşam standardına ulaşma hakkı (madde 27)	44 - 45
(f) Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına ulaşma, hastalık tedavisi ve rehabilitasyon imkanları (maddeler 23, 24 ve 39)	46 - 49
(g) Kaçakçılığın, cinsel ve diğer sömürü ve suiistimal biçimlerinin ve şiddetin önlenmesi (maddeler 34, 35 ve 36)	50 - 53

- (h) Askere alınmanın önlenmesi ve savaşın etkilerine karşı koruma
(maddeler 38 ve 39) ..... 54 - 60
- (i) Özgürlükten yoksun bırakmanın önlenmesi ve böyle durumlarda yapılacaklar ..... 61 - 63

**VI. MÜLTECİLİK İŞLEMLERİNE BAŞVURABİLME, HUKUKSAL
GÜVENCELER VE İLTİCA DURUMLARINDAKİ HAKLAR ..... 64 - 78**

- (a) Genel ..... 64 - 65
- (b) Yaşa bakılmaksızın iltica usullerine erişim ..... 66 - 67
- (c) Usule ilişkin güvenceler ve destek önlemleri (madde 3 (3)) ..... 68 - 73
- (d) Çocukların kovuşturulmasının özellikleri dikkate alınarak korunma gereksinimlerinin
çocuklara duyarlı biçimde değerlendirilmesi ..... 74 - 75
- (e) Kendilerine mülteci statüsü tanınan çocukların mültecilik ve insan haklarıyla ilgili bütün
uluslararası imkanlardan yararlanabilmeleri (madde 22) ..... 76 - 21
- (f) Ek koruma biçimlerinden yararlanacak çocuklar ..... 77 - 78

**VII. AİLENİN BİRLEŞMESİ, AİLEYE İADE VE DİĞER KALICI
ÇÖZÜM BİÇİMLERİ ..... 79 - 94**

- (a) Genel ..... 79 - 80
- (b) Ailelerin yeniden birleşmeleri ..... 81 - 83
- (c) Geline ülkeye dönüş ..... 84 - 88
- (d) Yerel entegrasyon ..... 89 - 90
- (e) Ülkeler arası evlat edinme (madde 21) 91
- (f) Üçüncü bir ülkeye yerleşme ..... 92 - 94

VIII. EĞİTİM, VERİLER VE İSTATİSTİKLER ..... 95 - 100

- (a) Refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili işler yapan personelin eğitimi ..... 95 - 97
- (b) Ayrılmış ve yanlarında kimsesi olmayan çocuklara ilişkin veri ve istatistikler ..... 98 - 100

I. GENEL YORUMDAN AMAÇLANANLAR

1. Bu Genel Yorum'un amacı, refakatsiz ve ayrılmış çocukların özellikle güç koşullarına dikkat çekmek; bu konumdaki çocukların haklarına sahip olup bu haklarından yararlanabilmeleri için yapılacak çalışmalarda Devletlerin ve diğer aktörlerin karşılaştıkları çok yönlü sorunları özetlemek ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) sağladığı genel hukuksal çerçeveyi temel alarak, ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı ve çocuğun görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi ilkelerine özel atıfla, refakatsiz ve ayrılmış çocukların korunmaları, bakımı ve uygun biçimde gözetilmeleri için kılavuzlar sunmaktır.

2. Bu Genel Yorum'un gerekçesi, bu tür durumlardaki çocukların sayısının giderek arttığına ilişkin gözlemlerdir. Bir çocuğun refakatsiz veya ayrılmış duruma gelmesine yol açan çeşitli ve çok sayıda neden vardır. Örneğin çocuğun ve ana babasının kovuşturmaya maruz kalması, ülkeler arasındaki veya içindeki silahlı çatışmalar, çeşitli bağlamlar ve biçimlerde gerçekleştirilen kaçakçılık olayları, bu arada ana babaların çocuklarını satmaları ve daha iyi ekonomik fırsatlara kavuşma arzusu gibi.

3. Bu Genel Yorum'un hazırlanmasını gerektiren bir diğer etmen de, Komite'nin ayrılmış ve refakatsiz çocukların korunmasında birtakım boşluklar olduğunu saptamasıdır. Bu boşluklar şöyle ifade edilebilir: refakatsiz ve ayrılmış çocukların, başka risklerin yanı sıra, cinsel sömürü ve istismar, silah altına alınma, çocuk işçiliği (bakıcı ailelerdeki çalışma dahil) ve gözetim altında tutulma gibi risklere daha fazla maruz olmaları. Bu konumdaki çocuklar sık sık ayrımcılığa maruz kalmakta; gıda, barınak, konut, sağlık ve eğitim imkanlarından yoksun bırakılmaktadır. Refakatsiz ve ayrılmış kız çocuklar ise, ev içi şiddet dahil olmak üzere cinsiyet temelli şiddete daha fazla maruzdurlar. Kimi durumlarda, bu çocukların kimliklerinin bilinmediği, kayıtlarının yapılmadığı, yaşlarına bakılmadığı; belge çıkarma, ailelerin izlenmesi, vasi tayini veya hukuksal yardım gibi işlemlerin yapılmadığı görülmektedir. Birçok ülkede, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ülkeye giriş izni verilmemekte, bu çocuklar sınır veya mültecilik işleri görevlileri tarafından göz altında tutulmaktadır. Diğer durumlarda ise çocuklar ülkeye kabul edilseler bile iltica işlemleri yapılmamakta, yapılanlarda da yaşa ve cinsiyete gerekli özen gösterilmemektedir. Kimi ülkeler, mülteci olarak kabul edilmiş ayrılmış çocukların aileleriyle birleşmelerine izin vermemekte, bu izni verenlerde de ilgili işlemler fiili bir birleşmeyi olanaksız kılacak ölçüde ağır koşullar içermektedir. Bu konumdaki birçok çocuğa geçici statü tanımaktadır. Bu statü de çocuk 18 yaşına geldiğinde sona ermektedir ve ülkeye dönüşle ilgili gerçekten etkili programlar çok azdır.

4. Bu konulardaki duyarlılıklar Komite'yi, refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili konulara sonuç gözlemlerinde sıkça yer vermeye yöneltmiştir. Bu Genel Yorum, başka kaynakların yanı sıra Komite'nin izleme çabalarından hareketle geliştirilen standartları derleyip pekiştirmektedir ve bu içeriğiyle Devletlere, özellikle güç durumdaki bu çocuklara yönelik olarak Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülükleri konusunda açık bir kılavuz sunmaktadır. Taraf Devletler bu standartları yaşama geçirirlerken standartların değişken niteliğinin bilincinde olmalı, dolayısıyla yükümlülüklerinin burada belirtilen standartların da ötesine geçebileceğini kabul etmelidirler. Söz konusu standartlar, hiçbir biçimde, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak bölgesel insan hakları belgelerinde veya ulusal sistemlerde, uluslararası ve bölgesel mültecilik hukukunda veya uluslararası insani hukukta yer alan daha ileri düzeydeki hakların ve yararların uygulanmasına engel teşkil etmez.

II. GENEL YORUMUN YAPISI VE KAPSAMI

5. Bu Genel Yorum, kendi ülkelerinin dışına çıkmış (madde 7 çerçevesinde) veya kendi kaldıkları ülke dışında devletsiz durumdaki refakatsiz ve ayrılmış çocuklar ile ilgilidir. Genel Yorum, ikamet statülerine veya ülkelerinin dışında olma nedenlerine, refakatsiz veya ayrılmış durumda olmalarına bakılmaksızın, tanımlanan bütün çocuklar için geçerlidir. Bununla birlikte Genel Yorum, Komite kendi ülkelerinde yerlerinden edilmiş çocuklar için de pek çok konunun ortak olduğunu, aşağıda yer alan kılavuzların büyük bölümünün bu durumdaki refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için de geçerli olacağını kabul etse bile, ülke sınırını aşmamış olan refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için geçerli değildir. Ancak Komite, Devletlere, bu görüşte belirtilen koruma, bakım ve uygulamaların ilgili yönlerini, kendi ülkelerinde yerlerinden edilmiş refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için de uyarlayıp gündeme almalarını hararetle tavsiye eder.

6. Komite'nin Sözleşme ile ilgili görevi denetim işleviyle sınırlıyken, yorum kapsamında gösterdiği çabalar, uygulanabilir içerik taşıyan uluslararası insan hakları normlarının bütünlüğü içinde verilmektedir; başka bir deyişle Genel Yorum refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili uygun davranış ve işlemler konusuna bütüncül bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu bütüncül yaklaşım çerçevesinde, Sözleşme'de yer alanlar dahil bütün insan haklarının bölünmez ve birbirleriyle bağlantılı olduğu kabul edilmektedir. Esasen, insan haklarıyla ilgili diğer uluslararası belgelerin çocukların haklarının korunması açısından taşıdığı öneme Sözleşme'nin giriş bölümünde de değinilmektedir.

III. TANIMLAR

7. “Yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar” (ayrıca “refakatsiz küçükler” de denmektedir) Sözleşme'nin 1. maddesinde de belirtildiği gibi, ana babasından ve diğer akrabalarından ayrılmış, yasalar veya geleneksel olarak onlara bakmakla yükümlü bir büyükten de yoksun çocuklardır.

8. “Ayrılmış çocuklar”, Sözleşme'nin 1. maddesinde de belirtildiği gibi, ana babasından, daha önceki yasal veya geleneksel bakıcılarından ayrılmış, ancak diğer akrabalarından ayrılmamış olabilecek çocuklardır. Dolayısıyla, yetişkin bir aile üyesinin eşlik ettiği çocuklar da bu kapsama girmektedir.

9. Sözleşme'nin 1. maddesi çocuğu, “yasalar gereği daha erken yaşta reşit sayılma durumları dışında 18 yaşına kadar olan herkes” olarak tanımlamaktadır. Bu durumda, bir Devletin egemenlik alanı içinde çocukların durumunu düzene bağlayan herhangi bir belge, çocuğu, o Devlette reşit olma yaşını belirleyen normlardan herhangi biçimde farklılık gösteremez.

10. Ayrıca belirtilmediği sürece, aşağıdaki kılavuzlar hem refakatsiz hem de ayrılmış çocuklar için eşit ölçüde geçerlidir.

11. “Menşe ülke”, tabiiyetinde olunan, devletsiz çocuklar söz konusu olduğunda ise aslen ikamet edilen ülkedir.

IV. UYGULANABİLİR İLKELER

(a) Taraf Devletlerin, kendi topraklarındaki bütün refakatsiz veya ayrılmış çocuklara ilişkin yasal yükümlülükleri ve bunların yaşama geçirilmesine yönelik önlemler.

12. Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri Devletin kendi toprakları dahilindeki her çocuk ve kendi egemenlik alanındaki bütün çocuklar için geçerlidir (madde 2). Devletlerin bu yükümlülükleri, Devletin kendi topraklarından belirli bölgeleri ayırmasıyla veya belirli bölgeleri

kısmen veya bütünüyle kendi egemenliğinin dışında tutmasıyla keyfi biçimde ve tek taraflı olarak değiştirilemez. Ayrıca, Devletlerin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülükleri, belirli bir ülkenin topraklarına geçmek isterken ilgili Devletin kendi egemenlik alanına giren çocuklar açısından Devletin sınırları içinde geçerlidir. Bu durumda, Sözleşme’de yer alan haklardan yararlanılması belirli bir taraf Devletin yurttaşı olan kişilerle sınırlı tutulamaz ve dolayısıyla, Sözleşme’de aksine açık bir hüküm yer almadıkça, bu haklar mensup oldukları ülkeye, göçmenlik statüsüne veya devletsizliklerine bakılmaksızın, iltica statüsü talep eden, mülteci ve göçmen bütün çocuklar için geçerlidir.

13. Refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak Sözleşme’den kaynaklanan yükümlülükler, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere hükümetin bütün dalları için geçerlidir. Bu yükümlülükler, konuya ilişkin yasal düzenlemeler yapılmasını, idari yapılar oluşturulmasını ve alınan önlemleri desteklemek üzere gerekli araştırmaların yapılmasını, bilgi ve veri toplanmasını ve kapsamlı eğitimler gerçekleştirilmesini öngörür. Bu tür hukuksal yükümlülükler nitelikleri açısından hem pozitif hem negatiftirler; başka bir deyişle, taraf Devletler söz konusu durumdaki çocukların haklarını ihlal eden önlemlerden kaçınmakla kalmayacak, aynı zamanda bu haklardan ayırım gözetilmeksizin bütün çocuklar tarafından yararlanılmasını sağlayacak önlemler alacaklardır. Bu anlamda üstlenilen sorumluluklar salt halihazırda refakatsiz veya ayrılmış durumdaki çocuklara koruma ve yardım sağlanmasıyla sınırlı olmayıp, ayrılmayı önleyecek (tahliye durumunda gerekli önlemlerin alınması dahil) önlemleri de içermektedir. Bu koruma yükümlülüklerinin pozitif yönü, ayrıca, Devletlerin, çocukların refakatsiz veya ayrılmış konumlarının sınır bölgesi dahil mümkün olan en erken aşamada tespit edilmesini, çocuğun geçmişinin izlenmesini, mümkünse ve çocuğun yararına aileyle en kısa sürede yeniden birleşmeyi sağlayacak önlemleri alma yükümlülüklerine kadar uzanmaktadır.

14. 5 sayılı Genel Yorum’da (2003) de belirtildiği gibi (paragraflar 18-23), Sözleşme’ye taraf Devletler, Anlaşma’nın ilkelerini ve hükümlerini eksiksiz olarak yansıtmak ve ilgili iç hukukta bunlara hukuksal geçerlilik tanımak durumundadırlar. Yasal düzenlemeler arasında herhangi bir çelişki olması durumunda, Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi uyarınca önceliğin her durumda Sözleşme’ye tanınması gerekir.

15. Elverişli bir hukuksal ortam sağlamak amacıyla ve Sözleşme’nin 41 (b) maddesi ışığında taraf Devletlerin ayrıca refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili konulara yer veren diğer uluslararası belgeleri de onaylamaları yerinde olacaktır. Bu belgeler arasında şunlar yer almaktadır: Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin İhtiyari iki Protokolü (Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılmaları ve Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Pornografisi ile ilgili protokoller); İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme (CAT); Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi; Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Mülteciler Sözleşmesi); Devletsizlik Durumlarının Azaltılmasına Yönelik Sözleşme; Devletsiz Kişilerin Statüsüyle ilgili Sözleşme; Çocukların Korunması ve Ülkeler Arası Evlat Edinme İşlemlerinde İşbirliği ile ilgili Lahey Sözleşmesi; Ana Baba Sorumluluklarında Yargı, uygulanabilir Yasalar, Tanıma, Uygulama ve İşbirliği ve Çocukların Korunmalarına Yönelik Önlemlerle ilgili Lahey Sözleşmesi; 12 Ağustos 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi; 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek mahiyetinde olup Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunması ile ilgili 8 Haziran 1977 tarihli Protokol (Protokol I) ve 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek mahiyetinde olup Uluslararası Mahiyet Taşımayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunması ile ilgili 8 Haziran 1977 tarihli Protokol (Protokol II). Komite, Sözleşme’ye taraf Devletleri ve diğer ilgilileri, ayrıca, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) Koruma ve Bakım Kılavuzları (1994) ile Refakatsiz ve Ayrılmış Çocuklarla ilgili Kuruluşlar Arası Kılavuz İlkeler belgesini de dikkate almaya teşvik eder.¹

¹ Burada yer alan Kılavuz İlkeler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası Kurtarma Komitesi, Çocuk Koruma (İngiltere), UNICEF, UNHCR ve World Vision International tarafından ortaklaşa onaylanmıştır. Amaçlanan, Kuruluşlar Arası Daimi Komite’nin bütün üyelerinin refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili çalışmalarında yol gösterici olmaktır.

16. Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerin mutlak niteliği ve özel hukuk özellikleri dolayısıyla, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 2. maddesinin (3) paragrafı refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için uygulanamaz. Sözleşme'nin 4. maddesinin uygulanmasında, refakatsiz ve ayrılmış çocukların Sözleşme'nin 20. maddesinde de tanımlanan özel güçlükleri dikkate alınmalı ve eldeki kaynakların bu öncelikle bu konumdaki çocuklara ayrılmasına özel gösterilmelidir. Devletlerin, refakatsiz ve ayrılmış çocukların gereksinimlerini karşılayabilmek için, UNICEF'in, BMMYK'nin ve diğer kuruluşların (Sözleşme, madde 22 (2)) kendi görev alanları kapsamındaki yardımlarını kabul etmeleri ve bu kuruluşların çalışmalarını kolaylaştırmaları beklenmektedir.

17. Komite, taraf Devletlerin Sözleşme'ye koydukları çekincelerin, refakatsiz ve ayrılmış çocukların haklarının sınırlandırılmasına herhangi biçimde yol açmaması gerektiği görüşündedir.. Komite, rapor sürecinde taraf Devletlerle sistematik biçimde gerçekleştirildiği gibi ve 1993 yılında Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda benimsenen Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nın ışığında,² refakatsiz ve ayrılmış çocukların haklarını sınırlandırıcı nitelikteki çekincelerin geri çekilmek üzere yeniden gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir.

(b) Ayrım gözetmeme (madde 2)

18. Ayrım gözetmeme ilkesi, ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ilgili işlemlerde bütün yönleriyle gözetilir ve uygulanır. Bu ilke, bir çocuğun refakatsiz ve ayrılmış, mülteci, iltica statüsü talep eden veya göçmen konumu nedeniyle yapılabilecek ayrımcılığı özellikle yasalar. Gerektiği gibi kavrandığında bu ilke, örneğin yaşa ve cinsiyete göre değişiklik gösterebilen korunma gereksinimlerine göre farklı yaklaşımları önlemediği gibi tersine bu yaklaşımları öngörür. Bunların yanı sıra, refakatsiz veya ayrılmış çocuklarla ilgili toplum içindeki olası yanlış anlamaları ve damgalamaları önleyecek tedbirler de alınmalıdır. Refakatsiz veya ayrılmış çocuklarla ilgili olarak kamu düzeni gözetilerek alınacak polisiye ve diğer önlemler, ancak, bu önlemler yasalara dayandırıldığında, toplu değerlendirme yerine bireysel değerlendirmeyi esas aldığı ve en az müdahaleci seçeneği benimsediğinde uygulanabilir. Dolayısıyla, ayrım gözetmeme ilkesinin herhangi bir biçimde ihlaline izin verilmemesi açısından, söz konusu önlemler hiçbir şekilde belirli bir gruba yönelik olarak veya toplu biçimde uygulanamaz.

(c) Uzun ve kısa erimli çözümler aranırken çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (madde 3)

19. Madde 3 (1) şöyle demektedir: "Kamusal veya özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yüksek yararı temel düşüncedir." Yerinden ayrılmış bir çocuk söz konusu olduğunda, bu ilke, yer değiştirme sürecinin bütün aşamalarında gözetilmelidir. Söz konusu aşamalardan herhangi birinde, refakatsiz veya ayrılmış çocukların yaşamını temelden etkileyebilecek herhangi bir karar alınırken, yüksek yararın nasıl belirlendiği belgelenmelidir.

20. Neyin çocuğun yüksek yararına olduğunun belirlenmesi, çocuğun kimliğinin; bu arada tabiiyetinin, yetiştirilişinin; etnik, kültürel ve dilsel kökeninin, özel olarak zayıf yanlarının ve korunma gereksinimlerinin net ve kapsamlı biçimde değerlendirilmesini gerektirir. Dolayısıyla, çocuğun ülkeye girişine izin verilmesi de böyle bir ilk değerlendirme yapılabilmemesinin önkoşuludur. Değerlendirme, yaşa ve cinsiyete duyarlı görüşme teknikleri konusunda eğitilmiş vasıflı personel tarafından dostane ve güvenli bir ortamda gerçekleştirilmelidir.

² 14-25 Haziran 1993 tarihlerinde Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda benimsenen Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı (A/CONF.157/23).

21. Bunu izleyen adımlar, örneğin mümkün olan en kısa süre içinde yetkin bir vasi tayini, refakatsiz veya ayrılmış bir çocuğun yüksek yararına gerekli saygının gösterilmesi açısından usulle ilgili temel güvencedir. Dolayısıyla, belirtilen konumdaki bir çocuğun, iltica veya diğer işlemlerine ancak bir vasi tayin edildikten sonra başlanmalıdır. Ayrılmış veya refakatsiz çocukların iltica işlemleri veya diğer idari veya yargısal işlemlere yönlendirildiği durumlarda ise, bu çocukların yanlarına vasi dışında bir de hukuksal temsilci verilmelidir.

22. Yetkili mercilerin refakatsiz veya ayrılmış bir çocuğu “bakımı, korunması ve fiziksel veya zihinsel sağlığının iyileştirilmesi” amacıyla belirli bir kuruma yerleştirdikleri durumlarda yüksek yarar ilkesi, ayrıca, söz konusu çocuğun bu kurumda nasıl bir davranış gördüğünün ve diğer bütün koşullarının düzenli aralıklarla incelenmesini gerektirir. (Sözleşme’nin 25. maddesi)

(d) Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6)

23. Taraf Devletin 6. madde çerçevesindeki yükümlülüğü, çocuğun yaşam, yaşama ve gelişme hakkını tehlikeye düşürecek nitelikteki sömürü ve şiddetten mümkün olduğunca korunması yükümlülüğünü de içerir. Ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar, cinsel sömürü veya başka amaçlara yönelik kaçırılma, çocuklara zarar verebilecek ve en aşırı durumlarda ölümle sonuçlanabilecek suç niteliğindeki olaylara karıştırılma gibi, yaşamlarını etkileyecek çeşitli risklere açık durumdadırlar. Dolayısıyla, 6. madde, özellikle örgütlü suçlar söz konusu olduğunda taraf Devletlerin bu konuda girişken olmalarını öngörmektedir. Çocuk kaçakçılığı konusu bu Genel Yorum'un kapsamı dışında kalmakla birlikte, Komite, kaçakçılık ile refakatsiz ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar arasında genellikle bir bağlantı olduğuna dikkat çekmek ister.

24. Komite, çocukların yukarıda belirtilen risklerden korunmaları açısından pratik önlemler alınması gerektiği görüşündedir. Bu tür önlemlere örnek olarak şunlar düşünülebilir: kaçakçılık mağduru çocukların işlemlerine öncelik tanınması; vasilerin gecikmeksizin atanması; çocukların karşılaşılabilecekleri riskler hakkında bilgilendirilmeleri ve özel olarak risk altındaki çocukların takibini sağlayacak önlemler. Bu önlemler, ne ölçüde etkili olduklarının belirlenmesi için düzenli olarak yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır.

(e) Çocuğun kendi görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı (madde 12)

25. Sözleşme’nin 12. maddesi uyarınca, refakatsiz veya ayrılmış çocuklarla ilgili alınacak önlemler belirlenirken çocuğun görüş ve isteklerinin de öğrenilmesi ve bunların dikkate alınması gerekmektedir (madde 12 (1)). Bu görüş ve isteklerin bilgi temelinde ifade edilmesine imkan sağlamak açısından, bu konumdaki çocuklara, örneğin sahip oldukları haklar, iletişim kurma araçları dahil yararlanabilecekleri hizmetler, iltica işlemleri, ailelerin izlenmesi ve menşe ülkelerdeki durum dahil olmak üzere ilgili konularda bilgi sağlanması zorunludur (maddeler 13, 17 ve 22 (2)). Vasilik, bakım ve yardımlarla ilgili düzenlemelerde ve hukuk temsilciliğinde de çocukların görüşlerine yer verilmelidir. Bu alanlardaki bilgiler, her çocuğun olgunluk ve anlayış düzeyine uygun biçimde verilmelidir. Katılım güvenilir bir iletişim öngördüğünden, gerektiğinde, bu işlemlerin her aşamasında tercüman da hazır bulundurulmalıdır.

(f) Geri vermeme ilkesine saygı

26. Devletler, refakatsiz veya ayrılmış çocukların gerektiği gibi gözetilmeleri için, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukundan kaynaklanan geri göndermeme yükümlülüklerini, bu arada özellikle 1951 tarihli Mülteciler Sözleşmesi’nin 33. maddesi ile CAT’ın 3. maddesinde belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmelidirler.

27. Ayrıca, Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesinde Devletler, çocuğun gönderileceği veya daha sonra aktarılacağı ülkede çocuğun başına tafisi mümkün olmayan olumsuzlukların gelme olasılığının fazla olduğu durumlarda, örneğin, salt bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla Sözleşme'nin 6 ve 37. maddelerinde sözü edilen risklerin varit olduğuna inanılması halinde, çocuğu buralara teslim etmemelidirler. Burada sözü edilen "geri vermeme" ilkesi, Sözleşme ile güvence altına alınan hakları ihlal edenin Devlet dışı aktörler mi olduğuna, bu ihlallerin kasıtlı mı, yoksa belirli girişimlerin veya tersine edilgenliğin dolaylı sonuçları olarak mı ortaya çıktığına bakılmaksızın her durumda geçerlidir. Bu tür ciddi ihlallerin oluşturduğu riskin değerlendirilmesi yaşa ve cinsiyete duyarlı biçimde yapılmalı ve bu arada gıda yardımlarının ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin çocuklar açısından doğurabileceği ciddi sonuçlar da hesaba katılmalıdır.

28. Çocukların küçük yaşlarda silah altına alınıp çatışmalarda kullanılmaları yaşama hakkı dahil olmak üzere temel insan haklarının söz konusu olduğu tafisi mümkün olmayan zarar riski taşıdığından, Devletlerin Sözleşme'nin 38. maddesi ile Çocukların silahlı çatışmalara katılmalarına ilişkin İhtiyari Protokol'ün 3 ve 4. maddelerinden kaynaklanan yükümlülükleri, sınır ötesi sonuçları da kapsamaktadır. Bu durumda Devletler, çocukların küçük yaşlarda silah altına alınmaları, salt savaşmak için değil askeri görevlilere cinsel hizmetlerde bulunmaları amacıyla silahlı birliklere katılmaları, çatışmalarda doğrudan veya dolaylı biçimde yer almaları veya başka askeri görevleri üstlenmeleri riski bulunan durumlarda, söz konusu çocukları hiçbir şekilde ilgili ülkeye geri göndermeme görevleri bulunmaktadır.

(g) Gizlilik

29. Taraf Devletler refakatsiz veya ayrılmış bir çocuğa ilişkin olarak edinilen bilgilerin gizliliğini, özel yaşamın gizliliği hakkı (Madde 16) dahil olmak üzere çocuğun haklarını gözetme yükümlülüğü çerçevesinde sağlamalıdır. Bu yükümlülük, sağlık ve sosyal güvenlikle ilgili olanlar dahil bütün ortamlar için geçerlidir. Belirli bir amaç doğrultusunda meşru biçimde araştırılan ve paylaşılan bilgilerin bir başka amaç için uygun olmayan biçimde kullanılmasına özen gösterilmelidir.

30. Gizlilikle ilgili duyarlılıklar ayrıca başkalarının haklarına saygıyı da öngörür. Örneğin, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin bilgilerin edinilmesinde, paylaşılmasında ve muhafaza edilmesinde, başta çocuğun kendi ailesinden kişiler olmak üzere, halen çocuğun geldiği ülkede bulunan kişilerin durumunu tehlikeye düşürmemeye özel özen gösterilmelidir. Ayrıca, çocuğun nerede olduğuna ilişkin bilginin kendi ana babasından gizlenmesi yoluna, ancak, bunun çocuğun güvenliği ve "yüksek yararı" açısından gerekli olduğu durumlarda gidilmelidir.

V. GENEL VE ÖZEL KORUNMA GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI

(a) İlk değerlendirme ve önlemler

31. Çocuğun yüksek yararı aynı zamanda korunma gereksinimlerindeki önceliğin belirlenmesinde, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin önlemlerin sırasında da yol gösterici bir ilke olmalıdır. Gerekli olan bu ilk değerlendirme süreci, özellikle aşağıdaki hususları içermelidir:

- (i) Çocukların ülkeye giriş kapılarına ulaşır ulaşmaz veya ülkede buldukları yetkililer tarafından öğrenilir öğrenilmez ayrılmış veya refakatsiz olma durumlarının belirlenmesine öncelik tanınması (madde 8). Belirlemeye yönelik bu tür önlemler

arasında yaşın belirlenmesi de yer almakta olup kişinin fiziksel görünümünün yanı sıra psikolojik olgunluk düzeyi de dikkate alınmalıdır. Dahası, değerlendirme bilimsel, güvenli, çocuğa ve cinsiyete duyarlı ve adil biçimde yapılmalı, çocuğun fiziksel bütünlüğüne herhangi bir zarar verilmemeli, insan onuruna gerekli zen gösterilmelidir; geride belirsiz noktalar kalmışsa ve ilgili kişi ocuksa kendisine ocuk olarak davranılacağı güvencesini vermelidir;

- (ii) Profesyonel vasıflara sahip kişilerin, çocuğun kimliğine ilişkin verilerle çocuğun geçmişine ilişkin bilgileri toplamaya, ayrıca ve mümkünse ana babanın kimliğini, çocuğun, kardeşlerinin ve ana babasının yurttaşlık durumlarını öğrenmeye yönelik görüşmeleri çocuğun yaşına ve cinsiyetine uygun biçimde ve çocuğun anlayabileceği bir dilden yapmaları ve böylece gelen çocukların bu ilk görüşmeyle hemen kayıt altına alınmaları;
- (iii) Kayıt sürecinin devamında, çocukların özel gereksinimlerinin karşılanması açısından gerekli bilgilerin toplanması. Bu bilgilerde şunlar da yer almalıdır:
  - Ayrılış veya refakatsiz durumda olmanın nedenleri;
  - Sağlıkla ilgili olanlar, fiziksel, psikososyal, maddi ve diğer korunma gereksinimleri, ev içi şiddet, kaçakçılık veya travma sonucu oluşan durumlar dahil olmak üzere özel güçlüklerin belirlenmesi;
  - Aşağıdakiler dahil olmak üzere, başvurulabilecek uluslararası koruma gereksinimlerinin belirlenmesine yarayacak bilgiler: Çocuğun menşe ülkesinde "ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya belirli bir siyasal görüşü taşıma gibi nedenlerle kovuşturmaya uğrayabileceğine" ilişkin nesnel temelleri olan kuşkular (1951 Mülteciler Sözleşmesi, Madde 1 A (2); dış saldırı, işgal, yabancılardan egemenliği gibi ve benzeri gerçeklerden kaynaklanıp kamu düzenini ciddi biçimde bozan durumların varlığı (Afrika'da Mülteci Sorunlarının Somut Yönlerine İlişkin Sözleşme, Madde 1 (2); veya genel kapsamlı şiddetin ayırım gözetmeyen etki ve sonuçları;
- (iv) Refakatsiz ve ayrılmış çocuklara en kısa sürede kendi kimlik belgelerinin verilmesi;
- (v) Aile yelerinin araştırılması işlemlerine en kısa sürede başlanması (maddeler 22 (2), 9 (3) ve 10 (2)).

32. Çocuğun Devletin sınırları içinde kalışı veya başka statüsü ile ilgili girişimler, yukarıda belirtilen yollardan yapılacak ilk koruma değerlendirmesindeki bulgulara dayandırılmalıdır. Devletler, ocukların kendi topraklarındaki varlığı uluslararası mültecilerin korunması bağlamındaki gerekliliklerle ilgili bir soru yaratmadıkça, refakatsiz ve ayrılmış çocukları iltica başvurusuna yönlendirmekten kaçınmalıdırlar. Ancak bu söylenen, Devletlerin, refakatsiz veya ayrılmış çocukları örneğin ocuk refahı ile ilgili yasal düzenlemeler gibi ilgili ocuk koruma işlemlerine yönlendirme yükümlülüklerine aykırı düşmez.

(b) Vasi, danışman ve hukuk temsilcisi atanması (maddeler 18 (2) ve 20 (1))

33. Devletlerin, refakatsiz veya ayrılmış çocuğun yüksek yararının gereğince temsil edilebilmesi için gerekli hukuksal çerçeveyi oluşturma ve önlemleri alma görevleri vardır. Dolayısıyla, Devletler, Sözleşme ve diğer uluslararası belgelerin getirdiği yükümlülükler uyarınca, refakatsiz ve ayrılmış ocuk belirlenir belirlenmez en kısa sürede bir vasi veya danışman atamalıdır

ve bu tür vasilik düzenlemelerini çocuk reşit oluncaya kadar ve kendi topraklarını/egemenlik alanını kalıcı biçimde terk edinceye kadar sürdürmelidirler. Çocukla ilgili olarak atılacak bütün adımlarda atanan vasinin görüşleri alınmalı ve vasi bu konularda bilgilendirilmelidir. Atanan vasinin, her tür planlama ve karar alma sürecinde hazır bulunma yetkisi olmalıdır. Vasinin hazır bulunma yetkisi olduğu süreçler arasında göç ve başvuruların incelenmesiyle ilgili oturumlar, bakımla ilgili düzenlemeler ve kalıcı çözüm arayışları yer almaktadır. Çocuğun yararının güvence altına alınması ve hukuksal, sosyal, sağlık ve eğitimle ilgili, psikolojik ve madde gereksinimlerinin gözetilmesi bakımından atanan vasinin veya danışmanın çocuk bakımı konusunda gerekli uzmanlığa sahip olması gerekir. Bu kişiler, çocuk ile, çocuğun bakımının sürekliliğini sağlayacak mevcut uzman kuruluşlar/kişiler arasında bağlantı işlevi göreceklerdir. Çıkarlarının çocukların çıkarları ile çelişkili olma olasılığı bulunan kuruluşlar ve kişiler vasi olarak atanmamalıdır. Örneğin, çocukla ilişkileri işveren konumundan olan ve çocukla akrabalığı bulunmayan yetişkinlere vasilik görevi verilmemelidir.

34. Ayrılmış bir çocuk söz konusu olduğunda, örneğin söz konusu kişinin daha önce çocuğu istismara maruz bırakmış olması gibi ilgili işlemin çocuğun yüksek yararına aykırı düşeceği durumlar dışında, vasilik, çocuğa refakat eden yetişkin aile üyesine veya aile çevresinden bakıcıya verilmelidir. Çocuğa refakat eden kişinin aileden olmayan bir yetişkin veya bakıcı olması durumunda ise vasilik daha titiz inceleme sonunda verilmelidir. Vasi olacak kişinin günlük bakımı verecek durumda ve buna istekli olması, ancak çocuğun yüksek yararını çocuğun yaşamının her alanında ve her kademede yeterince temsil edebilecek özellikleri taşıması halinde ek önlemlere (örneğin bir danışman veya hukuk temsilcisi görevlendirilmesi gibi) başvurulmalıdır.

35. Çocuğun yüksek yararının tüm karar alma süreci boyunca temsil edilmesini ve özellikle de istismarın önlenmesini sağlamak amacıyla, değerlendirme mekanizmaları, vasilik görevinin nasıl yerine getirildiğini belirlemek üzere oluşturulacak ve uygulanacaktır.

36. Çocukların mültecilik işlemleri veya idari veya yargısal işlemleri söz konusu olduğunda çocukların yanına vasiden başka hukuk temsilcisi de verilmelidir.

37. Yasal vasi ve hukuk temsilcisi ile ilgili düzenlemelerde çocuklara her durumda ilgili bilgiler verilmeli ve görüşleri dikkate alınmalıdır.

38. Vasilik düzenlemelerinin tek tek çocuklar bazında yapılmasının mümkün olmayacağı büyük ölçekli acil durumlarda ayrılmış çocukların hakları ve yüksek yararı Devletler ve bu çocuklar adına çalışmalar yürüten kuruluşlar tarafından sağlanmalıdır.

(c) Bakım ve yardımla ilgili düzenlemeler (maddeler 20 ve 22)

39. Refakatsiz veya ayrılmış çocuklar, kendi aile ortamlarından geçici veya sürekli biçimde yoksun kalmış çocuklardır; dolayısıyla, bu durumdaki çocukların Devletlerin Sözleşme'nin 20. maddesinden doğan yükümlülüklerinden yararlandırılmaları, ilgili Devlet tarafından kendilerine özel koruma ve yardım sağlanması gerekir.

40. Sözleşme'nin 22. maddesi uyarınca bu konumdaki çocuklara alternatif bakım sağlamak üzere ulusal yasalarda oluşturulan mekanizmalar, aynı zamanda, menşe ülkelerinin dışında olan refakatsiz veya ayrılmış çocukları da kapsayacaktır. Bakım ve yardım düzenlemeleri ile ilgili olarak çok sayıda seçenek bulunmaktadır ve bunlar Madde 20 (3)'ta şöyle belirtilmektedir: "... diğerlerinin yanı sıra bakıcı aile yanına yerleştirme. İslam hukukundaki *kefalet* sistemi, evlat edinme veya gerekiyorsa bakım için uygun kurumlara yerleştirme." Bu alternatifler arasında tercihte bulunurken, kendi aile ortamını yitirmiş ve kendi ülkesi dışında bir yerde bulunuyor olmanın

ötesinde, bu konumdaki çocukların yaşları, cinsiyetleri ve kendileri açısından güçlük yaratabilecek diğer durumlar da dikkate alınmalıdır. Bu arada, özellikle dikkate alınması gereken bir husus, belirleme, kayıt ve belgeleme süreçlerinde ortaya çıkan gerçeklerden hareketle, çocuğun yetiştiriliş biçiminde ve etnik, dinsel, kültürel ve dilsel arka planında süreklilik sağlanmasıdır. Bakım ve yardımlara ilişkin düzenlemelerde aşağıdaki parametreler dikkate alınmalıdır:

- Genel bir kural olarak, çocuklar özgürlüklerinden yoksun bırakılmamalıdır;
- Bakımın sürekliliğinin sağlanması ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesi açısından refakatsiz ve ayrılmış çocukların kaldıkları yerlerde yapılacak değişikliklerin ancak çocuğun yararının bunu gerektirdiği sınırlı durumlarda yapılması;
- Aile birliği ilkesi uyarınca kardeşlerin bir arada tutulmaları;
- Başka ülkeye yetişkin akrabalarıyla birlikte gelen veya iltica edilmek istenen ülkede akrabaları olan bir çocuğa, yüksek yararına aykırı olmadığı sürece bu yakınları ile birlikte kalma izni verilmelidir. Çocukların özel güçlükleri gözetilerek, sosyal refah personelinin bu çocukların durumunu düzenli olarak izlemesi gerekir;
- Refakatsiz ve ayrılmış çocuklara yönelik bakım düzenlemeleri ne olursa olsun, çocuğun fiziksel ve psikososyal sağlığının gözetilmesi, ev içi şiddete veya istismara karşı korunması, eğitime ve mesleki beceri kurslarına katılımı açısından düzenli denetim ve değerlendirmelerin kalifiye personel tarafından yapılması gerekir;
- Devletlerin ve diğer kuruluşların, başlarında çocukların bulunduğu hanelerde yaşamakta olan refakatsiz ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların haklarını gerektiği gibi koruyabilmek için gerekli önlemleri almaları gerekir;
- Geniş kesimleri etkileyen olağanüstü durumlarda, yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklara kısa süreli geçici yardım ve bakım sağlanmalıdır. Bu geçici bakım, çocukların genel gelişimleri açısından uygun bir ortamda güvenliği sağlayıcı, fiziksel ve duygusal gereksinimleri karşılayıcı nitelikte olmalıdır;
- Çocukların kendilerine yönelik düzenlemelere ilişkin bilgilendirilmeleri ve bu konuda görüşlerinin alınması gereklidir.

(d) Eğitime tam erişim (maddeler 28, 29 (1) (c), 30 ve 32)

41. Devletler, yer değiştirme sürecinin bütün evrelerinde eğitime erişimin sağlanmasını güvence altına almalıdırlar. Refakatsiz ve ayrılmış her çocuk, statüsü ne olursa olsun, gerek Sözleşme'nin 28, 29 (1) (c), 30 ve 32 maddeleri, gerekse Komite tarafından geliştirilen ilkeler doğrultusunda girdiği ülkede eğitim imkanlarına tam erişime sahip olmalıdır. Bu erişim hiçbir ayrımcılık gözetilmeden sağlanmalı, bu arada özellikle ayrılmış ve refakatsiz kız çocukların her kademedeki mesleki eğitim dahil olmak üzere örgün ve yaygın eğitime eşit erişim imkanlarına sahip olmalarına özen gösterilmelidir. Başta özürsüzler olmak üzere, özel gereksinimleri olan çocuklara kaliteli eğitim imkanları sağlanmalıdır.

42. Refakatsiz veya ayrılmış çocuk mümkün olan en kısa sürede uygun bir okula kaydettirilmeli ve öğrenim imkanlarından azami biçimde yararlanması için kendisine yardım sağlanmalıdır. Bütün refakatsiz ve ayrılmış çocuklar, kendi yerli dillerini koruyup geliştirme dahil, kendi kültürel kimliklerini ve değerlerini koruma hakkına sahiptirler. Bütün ergenlere mesleki/profesyonel eğitim ve öğrenim imkanları tanınmalı, küçük çocuklara da erken dönem öğrenim programları

sağlanmalıdır. Devletler, yer değiştirme, yeniden yerleşim veya geri dđnüş gibi durumlar söz konusu olduğunda, refakatsiz veya ayrılmış çocuklara eğitim düzeylerini gösteren diploma veya diğer belgeleri sağlamalıdır.

43. Devletler, özellikle hükümetlerin bu alandaki kapasitelerinin sınırlı olduğu durumlarda, UNICEF, UNESCO, UNHCR ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları içerisinde önerdikleri yardımları kabul edecekler ve bu yardımları kolaylaştıracaklar; ayrıca, gerektiğinde, refakatsiz ve ayrılmış çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanabilmesi için uygun diğer hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarından da yararlanabileceklerdir (madde 22 (2)).

(e) Yeterli bir yaşam standardına ulaşma hakkı (madde 27)

44. Devletler, ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklara, fiziksel, zihinsel, manevi ve ahlaki gelişimleri açısından yeterli bir yaşam standardı sağlamak durumundadırlar. Sözleşme'nin 27 (2) maddesinde de belirtildiği gibi Devletler özellikle beslenme, giyim ve barınma alanlarında maddi yardım ve destek programları uygulayacaklardır.

45. Devletler, özellikle hükümetlerin bu alandaki kapasitelerinin sınırlı olduğu durumlarda, UNICEF, UNESCO, UNHCR ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları içerisinde önerdikleri yardımları kabul edecekler ve bu yardımları kolaylaştıracaklar; ayrıca, gerektiğinde, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara yeterli yaşam standartları sağlanabilmesi için uygun diğer hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarından da yararlanabileceklerdir (madde 22 (2)).

(f) Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına ulaşma, hastalık tedavisi ve rehabilitasyon imkanları (maddeler 23, 24 ve 39)

46. Devletler, Sözleşme'nin 24. maddesi uyarınca ulaşılabilir en yüksek yaşam standartlarını, tedavi ve rehabilitasyon imkanlarını sağlarken, refakatsiz ve ayrılmış çocukların da bu standartlar ve imkanlardan eşit ölçüde yararlanmalarını sağlayacaklardır.

47. Devletler, erişimlerini sağlarken, bu konumdaki çocukların özel yoksunluklarını ve güçlüklerini dikkate almalıdırlar. Devletler, özellikle, yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların aile üyelerinden kopmuş olduklarını; değişen derecelerde travma, karışıklık ve şiddete tanık olduklarını gözetmelidirler. Bu konumdaki çocukların çoğu, özellikle mülteci konumunda olanlar, savaşın etkilediği ülkelerinde yaygın şiddetin ve stresin etkilerini üzerinde hissediyor olabilirler. Bütün bunlar, çocukta derine işleyen bir çaresizlik duygusu yaratmış, başkalarına güven duygusunu yok etmiş olabilir. Dahası, silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda kız çocuklar marjinalleşme, yoksulluk ve çeşitli acılara daha fazla maruz kalabilmekte, aralarından pek çoğu gene silahlı çatışmalar bağlamında cinsiyete dayalı şiddetin hedefi olabilmektedirler. Etkilenen çocukların çoğunun yaşadıkları derin travma, bakım ve rehabilitasyon çalışmalarında özel bir duyarlılık ve dikkat gerektirmektedir.

48. Sözleşme'nin 39. maddesi kapsamındaki yükümlülük, Devletlere, herhangi bir istismara, ihmale, sömürüye, işkenceye, zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye ve silahlı çatışmaların etkilerine maruz kalmış çocuklara rehabilitasyon hizmetleri sağlama görevi verir. Bu tedavi ve toplumla yeniden bütünleştirme çalışmalarını kolaylaştırma açısından, kültürel açıdan uygun ve toplumsal cinsiyete duyarlı tedavi biçimleri geliştirilmeli ve nitelikli psikososyal danışmanlık hizmetleri sağlanmalıdır.

49. Devletler, özellikle hükümetlerin bu alandaki kapasitelerinin sınırlı olduğu durumlarda, UNICEF, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı (UNAIDS), UNHCR ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları içerisinde önerdikleri yardımları kabul edecekler ve bu yardımları kolaylaştırarak; ayrıca, gerektiğinde, refakatsiz ve ayrılmış çocukların sağlık alanındaki bakım ve tedavilerinin karşılanabilmesi için uygun diğer hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarından da yararlanabileceklerdir (madde 22 (2)).

**(g) Çocuk kaçakçılığının, cinsel ve diğer sömürü ve istismar biçimlerinin ve şiddetin önlenmesi
(maddeler 34, 35 ve 36)**

50. Kendi ülkelerinin dışında bir başka ülkede bulunan refakatsiz veya ayrılmış çocuklar sömürü ve istismara özellikle açık durumdadırlar. Bu arada, başta cinsel sömürü amaçlarına yönelik olmak üzere kız çocuklarının kaçakçılık kurbanı olma riskleri de yüksektir.

51. Refakatsiz ve ayrılmış çocukların kaçırılmadan, cinsel ve diğer sömürü biçimlerinden ve şiddetten korunmaları açısından, Sözleşme'nin 34-36 maddeleri, Sözleşme'nin 20. maddesinde yer verilen özel koruma ve yardım yükümlülükleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

52. Refakatsiz veya ayrılmış çocukları bekleyen birçok tehlikeden biri de zaten kaçırılmış olan çocuğun yeniden kaçırılmasıdır. Çocuk kaçakçılığı, çocukların yaşam, yaşama ve gelişme haklarının yaşama geçirilmesine yönelik bir tehdittir (Madde 6). Sözleşme'nin 35. maddesi uyarınca Devletler bu tür kaçakçılık olaylarını önleyecek gerekli önlemleri almak durumundadırlar. Gerekli önlemler, refakatsiz ve ayrılmış çocukların belirlenmesi; bu çocukların nerede olduklarının düzenli olarak incelenmesi ve çocuğun anlayabileceği bir dil ve araçla yaşa uygun ve cinsiyete duyarlı enformasyon kampanyaları yürütülmesidir. Ayrıca, çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelerde ve sınır geçişlerinde de gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve etkili uygulama önlemleri alınmalıdır.

53. Halihazırda kaçırılma kurbanı olmuş, bu nedenle de refakatsiz ve ayrılmış konuma düşmüş çocuğun karşılaştığı riskler de büyüktür. Bu konumdaki çocuklar cezalandırılmamalı, ciddi bir insan hakları ihlalinin mağdurları olarak kendilerine yardım edilmelidir. Kaçırılmış çocukların bir bölümü 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci statüsüne hak kazanabilmektedir ve taraf Devletlerin kaçırılmış, yanlarında kimsesi bulunmayan ve ayrılmış çocuklardan iltica talebinde bulunanlara veya durumları uluslararası koruma sağlanmasını gerektirenlere iltica başvurusu hakkı tanınmalıdır. Yeniden kaçırılma gibi bir risk altında olan çocuklara, kendi yüksek yararlarına olmadığı ve korunmaları için gerekli önlemler alınmadığı sürece menşe ülkelerine geri verilmemelidirler. Devletler, ülkelerine dönmeleri kendi yararlarına değilse, kaçırılmış çocuklar için ek koruma biçimleri geliştirmelidirler.

(h) Askere alınmanın önlenmesi ve savaşın etkilerine karşı koruma (maddeler 38 ve 39)

Askere alınmanın önlenmesi

54. Devletlerin Sözleşme'nin 38. maddesi ile Çocuk Hakları Sözleşmesi, Çocukların silahlı çatışmalarda yer almalarına ilişkin İhtiyari Protokol'ün 3 ve 4. maddelerinden doğan yükümlülükleri aynı zamanda refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için de geçerlidir. Bir Devlet, herhangi bir tarafın bu çocukları çatışmalarda kullanmamasını sağlamak için gerekli bütün önlemleri almalıdır. Bu, kendi silahlı birliklerinden kaçtıktan sonra yeniden silah altına alınma riskiyle karşılaşan eski asker çocuklar için de geçerlidir.

Bakımla ilgili düzenlemeler

55. Refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için bakımla ilgili düzenlemeler, bu çocukların silah altına alınmalarını, yeniden alınmalarını veya çatışmanın herhangi bir tarafınca kullanılmalarını önleyecek biçimde yapılacaktır. Çatışmalara doğrudan veya dolaylı biçimde karışmış kişilere ve kuruluşlara vasıllık görevi verilmemelidir.

Eski çocuk askerler

56. Çocuk askerler en başta silahlı çatışmaların kurbanları olarak görülmelidirler. Çatışmaların sona ermesi üzerine veya buldukları yerlerden kaçmaları sonucunda kendilerini genellikle refakatsiz veya ayrılmış durumda bulunan eski çocuk askerlere normal yaşama yeniden dönebilmeleri için gerekli bütün destek hizmetleri, gerekli psikososyal danışmanlık dahil olmak üzere sağlanacaktır. Herhangi bir belirleme ve ayırma işleminde bu çocuklar öncelikle belirlenecek ve silahsızlandırılacaktır. Çocuk askerler, özellikle refakatsiz veya ayrılmış durumda olanların normal olarak enterne edilmemeleri, tersine başta silahsızlanmaları ve rehabilitasyonları açısından bu çocukların özel koruma ve yardımlardan yararlandırılmaları gerekir. Fiilen savaşan kişiler olarak veya başka yönlerden askeri güçlerle ilişkili olmuş kız çocukların desteklenmeleri ve toplumla yeniden bütünleşme süreçlerinin kolaylaştırılması için özel çabalar harcanmalıdır.

57. Belirli koşullarda, 15 yaşından büyük bir çocuk askerin, örneğin ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturması nedeniyle istisnai biçimde enterne edilmesi kaçınılmazsa ve bu durum uluslararası insan hakları ve insani hukuk açısından uygunsuzsa, enterne etme işlemleri Sözleşme'nin 37. maddesi ile çocuk ceza adaletine ilişkin hükümler dahil olmak üzere uluslararası standartlara uygun biçimde yapılmalı, enterne edilme durumu çocuğun ailesinin araştırılması ve rehabilitasyon programlarına dahil edilmesi çabaları için engel teşkil etmemelidir.

Geri vermeme

58. Çocukların küçük yaşlarda silah altına alınıp çatışmalarda kullanılmaları yaşama hakkı dahil olmak üzere temel insan haklarının söz konusu olduğu telafisi mümkün olmayan zarar riski taşıdığından, Devletlerin, Sözleşme'nin 38. maddesi ile Çocukların silahlı çatışmalara katılmalarına ilişkin İhtiyari Protokol'ün 3 ve 4. maddelerinden kaynaklanan yükümlülükleri, sınır ötesi sonuçları da kapsamaktadır. Bu durumda Devletlerin, çatışmalarda doğrudan veya dolaylı biçimde yer almaları veya başka askeri görevleri üstlenmeleri riski bulunan durumlarda, söz konusu çocukları herhangi biçimde ilgili ülkeye geri göndermemeye görevleri bulunmaktadır.

Kovuşturmanın çocuklara özgü biçimleri ve görünümleri³

59. Komite, Devletlere, yaşa ve cinsiyete duyarlı iltica işlemlerine ve mültecinin tanımında gene yaşa ve cinsiyete duyarlı yorumlara duyulan gereksinimi anımsatarak, yaşları küçük olanların belirli işlere yönlendirilmelerinin (kız çocukların cinsel hizmetlere veya askerlerle evlenmeye zorlanmaları dahil) ve çatışmalara doğrudan veya dolaylı biçimde dahil edilmelerinin ciddi insan hakları ihlali anlamını taşıdığını ve dolayısıyla kovuşturma konusu olduğunu vurgular. Dolayısıyla, “ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüş” (1951 Mülteciler Sözleşmesi madde 1 A (2)) gibi nedenler yüzünden bu tür yönlendirme ve zorlamalar olabileceğine ilişkin sağlam gerekçelere dayalı kuşku bulduğunda, ilgili kişilere mülteci statüsü tanınmalıdır.

³ Kovuşturmanın çocuklara özgü biçim ve görünümü ile ilgili olarak bakınız bölüm VI (d) “Çocuğa özgü kovuşturulma biçimleri açısından koruma gerekliliklerinin çocuğa duyarlı biçimde değerlendirilmesi.”

Rehabilitasyon ve tedavi

60. Devletler, gerektiğinde, uluslararası kuruluşlar ve HDK'larla da işbirliği yaparak silahlı çatışmalardan etkilenmiş refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için yaşlarına uygun, toplumsal cinsiyete duyarlı özellikler taşıyan kapsamlı psikolojik destek ve yardım programları geliştireceklerdir.

(i) Özgürlüklerden yoksun bırakmadan kaçınma ve böyle durumlarda yapılması gerekenler

61. Sözleşme'nin 37. maddesinin ve çocuğun yüksek yararı ilkesinin yaşama geçirilmesinde, refakatsiz veya ayrılmış çocuklar genel bir kural olarak gözetim altına alınmamalıdır. Böyle bir uygulama, tek başına, çocuğun refakatsiz veya ayrılmış durumda olmasıyla, göçmenlik ve ikamet statüsüyle veya bunların yokluğuyla gerekçelendirilemez. Gözetim altına alınmanın başka nedenlerle ve istisnai biçimde haklı bir uygulama sayılabileceği durumlarda ise bu işlem Sözleşme'nin 37 (b) maddesine uygun biçimde gerçekleştirilmelidir. Sözleşme'nin bu maddesi, gözetimin ilgili ülkelerin yasalarına uygun olmasını, bu uygulamaya ancak en son çare olarak ve en kısa süre için başvurulmasını gerektirmektedir. Sonuçta, ilgili işlemlerin hızlandırılması dahil bütün çabaların, refakatsiz ve ayrılmış çocukların gözetim altında tutulma durumlarının bir an önce sona erdirilmesine ve başka bakım ve yardım seçeneklerinin devreye sokulmasına yönelik olması gerekir.

62. Ülke bazındaki gerekliliklere ek olarak uluslararası yükümlülükler de gözetim altında tutma işlemlerini düzene bağlayan çerçevenin bir bölümünü oluşturmaktadır. İltica etmek isteyen refakatsiz ve ayrılmış çocuklar söz konusu olduğunda Devletler, özellikle, 1951 tarihli Mülteciler Sözleşmesi'nin 31 (1) maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerini gözetmelidirler. Devletler, bunun dışında, refakatsiz ve ayrılmış bir çocuğun ülkeye yasa dışı yollardan girmesinin veya ülkede bu şekilde kalıyor olmasının da belirli durumlarda haklı görülebileceğini dikkate almalıdırlar. Örneğin, yasa dışı giriş ve ikamet, çocuğun temel insan haklarının ihlalini önlemenin tek yolu olduğu durumlar böyle değerlendirilmelidir. Daha genel olarak, kaçakçılık ve sömürü mağdurları dahil olmak üzere refakatsiz veya ayrılmış çocuklara ilişkin politikalar geliştirilirken, bu çocukların salt ülkeye yasa dışı giriş ve kalış nedeniyle suçlu duruma düşürülmemeleri sağlanmalıdır.

63. Gözetim altına almaya istisnai biçimde başvurulması durumunda ise, gözetimin koşullarında çocuğun yüksek yararı gözetilmeli, Sözleşme'nin 37 (a) ve (c) maddeleri ile diğer uluslararası yükümlülüklerle saygı gösterilmelidir. Aksi çocuğun yüksek yararına olmadığı sürece çocukların konuldukları yerler onlara uygun ve yetişkinlerinden ayrı olmalıdır. Gerçekten de, böyle bir programdaki temel yaklaşım "gözetime" değil "bakıma" yönelik olmalıdır. Tesisler, kültürel açıdan uygun topluluk kaynaklarına ve hukuksal yardımlara ulaşmanın mümkün olmadığı izole alanlarda olmamalıdır. Çocuklar, düzenli dış temas imkanlarına sahip olmalı; arkadaşları, akrabaları, dinsel, sosyal veya hukuksal danışmanları ve vasileri çocukları ziyaret edebilmelidirler. Ayrıca, çocuklar bütün temel gereksinimlerini karşılama imkanlarına sahip olabilmeli, gerekli tıbbi bakımı görebilmeli ve gerektiğinde psikolojik danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilmelidirler. Çocuklar, gözetim altında bulunduruldukları süre içinde eğitim imkanlarından da yararlanabilmelidirler. Eğitimin, gözetim altında olma durumu sona erdikten sonra da devam etmesini kolaylaştırma açısından, en ideali bu eğitimin gözetim tesislerinden başka bir mekanda sağlanmasıdır. Sözleşme'nin 31. maddesinde de öngörüldüğü gibi bu konumdaki çocukların oyun ve eğlence hakları da vardır. Sözleşme'nin 37 (d) maddesinde belirtilen hakların gerektiği gibi güvence altına alınabilmesi açısından, özgürlüklerinden yoksun kalmış refakatsiz veya ayrılmış çocuklara, hukuk temsilcisi atanması dahil gerekli hukuksal ve diğer yardımlara engelsiz ulaşabilme imkanları tanınmalıdır.

VI. MÜLTECİLİK İŞLEMLERİNE BAŞVURABİLME, HUKUKSAL GÜVENCELER VE İLTİCA DURUMLARINDAKİ HAKLAR

(a) Genel

64. Sözleşme'nin 22. maddesinden kaynaklanan ve mülteci statüsü arayan bir çocuğun, yanında kimsesi bulunsun bulunmasın, yeterince korunmasını sağlayacak “uygun önlemler” alınmasını gerektiren yükümlülük, diğerlerinin yanı sıra, işleyen bir mültecilik işlemleri sisteminin kurulması, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin yasal düzenlemeler yapılması ve bu çocuklarla gerektiği gibi ilgilenilmesini sağlayacak kapasitenin Sözleşme’de yer alan uygulanabilir hakların yanı sıra ilgili Devletin taraf olduğu diğer uluslararası insan hakları, mültecilik ve diğer anlaşmalar doğrultusunda oluşturulması sorumluluklarını de beraberinde getirir. Bu yöndeki kapasite geliştirme çalışmaları açısından kaynak sıkıntısı çeken Devletlerin UNHCR tarafından sağlananlar dahil olmak üzere uluslararası yardımlar için başvurmaları özellikle tavsiye olunur.

65. Devletler, 22. maddede belirtilen uluslararası mültecilik yasasından kaynaklanan yükümlülüklerin tamamlayıcı mahiyetini ve konsolide standartların yararını dikkate alarak, Sözleşme'nin 22. maddesini uygulamada yol aldıkça mültecilerle ilgili uluslararası standartları uygulamaya geçmelidirler.

(b) Yaşa bakılmaksızın iltica usullerine erişim

66. Refakatsiz veya ayrılmış olanlar dahil mülteci statüsüne geçmek isteyen çocuklar, yaşlarına bakılmaksızın, mültecilik için başvuru işlemlerinden ve uluslararası koruma sağlayan diğer tamamlayıcı mekanizmalardan yararlandırılacaklardır. Belirleme ve kayıt işlemleri sırasında, çocuğun, ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüş nedeniyle kovuşturmayla maruz kalabileceği yönünde belirli temelleri olan kuşku taşıdığı; çocuk belirli bir korkuyu somut biçimde dile getiremese bile bu nedenlerden ötürü uluslararası korumayı gerektiren nesnel bir durum bulunduğu kanaati hasıl olursa, bu konumdaki çocuk iltica işlemlerine ve/veya gerekli durumlarda uluslararası ve iç hukuk çerçevesinde ek koruma sağlayan mekanizmalara yönlendirilecektir.

67. Kendileri açısından uluslararası korumayı gerektiren bir durum olmadığı belirlenen refakatsiz veya ayrılmış çocuklar otomatikman veya başka biçimlerde iltica işlemlerine yönlendirilmemeli, gençlik refah düzenlemeleri gibi uygun çocuk koruma mekanizmaları çerçevesinde koruma altına alınmalıdırlar.

(c) Usule ilişkin güvenceler ve destek önlemleri (madde 3 (3))

68. Sözleşme'nin 22 (1) maddesi çerçevesinde alınması gereken önlemlerde refakatsiz ve ayrılmış çocukların durumundaki özel güçlükler, bu alandaki ulusal hukuk çerçevesi ve koşullar dikkate alınmalıdır. Söz konusu önlemlerde aşağıda belirtilen hususlar gözetilmelidir.

69. Mülteci statüsüne geçmek isteyen bir çocuk, kendisinin geçmişini bilen ve onun yüksek yararını gözetip temsil etme kapasitesine sahip bir yetişkin tarafından temsil edilmelidir. (bakınız, bölüm V (b), “Vasi, danışman ve hukuk temsilcisi görevlendirilmesi”). Refakatsiz veya ayrılmış çocuğa, her durumda ve ücretsiz olarak vasıflı bir hukuk temsilcisi bulma imkanları tanınmalıdır. Bu imkanlar, iltica başvurusuyla ilgili işlemlerin yetişkinlerle ilgili işlemlerle aynı doğrultuda sürdürüldüğü durumlar için de geçerli olmalıdır.

70. Refakatsiz ve ayrılmış çocuklar tarafından doldurulan mültecilik başvuru formlarının işleme konulmasına öncelik tanınacak ve en adil kararın en kısa sürede verilmesi için çaba gösterilecektir.

71. Usule ilişkin asgari güvenceler arasında, yapılan başvurunun, iltica ve mültecilik konularında gerekli bilgilere sahip yetkin bir merci tarafından sonuçlandırılacağı hususu da yer almalıdır. Çocuğun yaşının ve olgunluk düzeyinin buna elverdiği durumlarda, herhangi bir nihai karar alınmadan önce çocuğa gerekli donanımına sahip bir yetkili ile görüşme imkanları tanınmalıdır. Çocuğun böyle bir yetkiliyle aynı dilden doğrudan iletişim imkanlarının bulunmadığı durumlarda bu kez vasıflı bir tercüman kullanılmalıdır. Ayrıca, çocuğun anlattıklarının gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı konusunda endişeler olduğunda, taktir hakkı çocuktan yana kullanılmalı ve çocuğa herhangi bir kararın gözden geçirilmesi için başvuru hakkı da tanınmalıdır.

72. Görüşmeler, mülteci statüsünün değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sırasında çocuğun geçmişi, kültürü ve geldiği yer hakkındaki bilgileri kullanacak ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların özel durumunu değerlendirecek olan mültecilik işlemleri yetkili merciinden bir temsilci tarafından yapılmalıdır. Bu değerlendirme sürecinde her çocuğun özel durumunda ifadesini bulan etmenlerin özel bileşimi dikkate alınmalı, bu arada çocuğun kişisel, ailesel ve kültürel kökenlerine de yer verilmelidir. Vasi veya hukuk temsilcisi bütün görüşmelerde çocuğa eşlik etmelidir.

73. Tek tek kişilerin statüsünün belirlenmesinin mümkün olmadığı geniş ve kitlesel mülteci hareketlerinde Devletler belirli bir gruba mensup bütün kişilere mülteci statüsü tanıyabilirler. Böyle durumlarda refakatsiz ve ayrılmış bütün çocuklara, mensup oldukları grubun diğer üyeleriyle aynı statü tanınır.

(d) Çocukların maruz kaldıkları durumların özellikleri dikkate alınarak korunma gereksinimlerinin çocuklara duyarlı biçimde değerlendirilmesi

74. Devletler, refakatsiz veya ayrılmış çocukların iltica taleplerini değerlendirirken, uluslararası insan hakları ve mültecilik hukukunun gelişimini ve bunların karşılıklı ilişkisini de dikkate almalıdırlar. Buna, BMMYK'nin, 1951 Sözleşmesi çerçevesindeki denetleyici görevlerini yerine getirirken geliştirdiği konular da dahildir. Özellikle önem taşıyan, bu Sözleşme'de yer alan mülteci tanımının yaşa ve cinsiyete duyarlı biçimde yorumlanması; çocukların maruz kaldıkları zulmün özel nedenlerinin, biçimlerinin ve kendini gösterme şeklinin dikkate alınmasıdır. Bir yakının kovuşturmayaya uğraması, küçük yaşta silah altına alınma, fuhuş amaçlı kaçırma, cinsel sömürü ve kız çocuklarının sünnet edilmesi, 1951 Mülteciler Sözleşmesi kapsamına girmesi durumunda ilgili çocuklara mülteci statüsü tanınmasını gerektirecek durumlardır. Dolayısıyla, Devletler, çocukların maruz kaldıkları bu özel durumlara titizlikle yaklaşmalı, ayrıca ülke bazında mültecilik statüsünü belirleyen yasal düzenlemelerde cinsiyet temelli şiddete özel yer vermelidirler.

75. Çocukların, özellikle de refakatsiz ve ayrılmış olanların statüsünü belirlemekle görevli olanlar, uluslararası yasalarla mültecilere ilişkin yasaları, çocuklara, kültüre ve cinsiyete duyarlı biçimde benimseyip uygulamalarına olanak sağlayacak eğitimi almalıdırlar. Çocukların iltica taleplerinin gerektiği gibi değerlendirilebilmesi için, azınlıklara ve marjinal gruplara mensup olanlar dahil çocukların durumlarına ilişkin bilgiler de, ilgili hükümetin menşe ülke hakkında topladığı bilgiler kapsamında yer almalıdır.

(e) Mülteci statüsü tanınan çocukların, mültecilere tanınan ve insan hakları kapsamındaki bütün haklardan tam olarak yararlanabilmeleri (madde 22)

76. Mülteci olarak kabul edilen ve iltica hakkı tanınan refakatsiz veya ayrılmış çocuklar yalnızca 1951 Mülteciler Sözleşmesi ile tanınan haklardan yararlanmakla kalmayacaklar, ayrıca, söz konusu Devletin kendi egemenlik alanı içindeki çocuklara tanınan bütün insan haklarından, bu ülkede yasal ikamet hakkı dahil olmak üzere, yararlanabileceklerdir.

(f) Ek koruma biçimlerinden yararlanacak çocuklar

77. 1951 Mülteciler Sözleşmesi çerçevesinde mülteci statüsü tanınması için gerekli koşullar yerine gelmemişse, refakatsiz ve ayrılmış çocuklar, korunma gereksinimlerinin derecesine bağlı olmak üzere ek koruma biçimlerinden yararlandırılacaklardır. Bu ek koruma biçimlerinin uygulanması, taraf Devletlerin, refakatsiz ve ayrılmış durumdaki çocuğun özel korunma gereksinimlerini karşılama yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Dolayısıyla, kendilerine ek koruma önlemleri sağlanan çocuklar, ülkede yasal ikamet dahil olmak üzere, ilgili Devletin kendi egemenlik alanı içindeki bütün çocuklara tanıdığı insan haklarından azami ölçülerde yararlanabilirler.

78. Genel olarak uygulanabilir ilkeler doğrultusunda, özellikle de kendilerini başka bir Devletin topraklarında bulan refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak Devletlerin taşıdıkları sorumluluklar çerçevesinde, ne mülteci statüsü tanınan, ne de ek koruma biçimlerinden yararlandırılan çocuklar buna rağmen fiilen başka Devlet topraklarında buldukları ve o Devletin yasalarına tabi oldukları sürece Sözleşme'deki bütün normlara uyan koruma önlemlerinden yararlanabilmelidirler.

VII. AİLENİN BİRLEŞMESİ, AİLEYE İADE VE DİĞER KALICI ÇÖZÜM BİÇİMLERİ

(a) Genel

79. Refakatsiz veya ayrılmış çocukların gelecekları ele alınırken gözetilen nihai amaç, çocukların bütün korunma gereksinimlerini karşılayan, çocuğun görüşünü de dikkate alan ve mümkünse çocuğun refakatsiz ve ayrılmış durumunu sona erdirmeyi hedefleyen kalıcı bir çözüme ulaşılmasıdır. Refakatsiz veya ayrılmış çocuklar için kalıcı çözüm bulma çabaları, gereksiz gecikmeler olmaksızın, mümkünse ilgili çocuğun durumuna ilişkin değerlendirmeden hemen sonra başlatılmalı ve yürütülmelidir. Kalıcı bir çözüm arayışı, hakları temel alan bir yaklaşımla, çocuğun ailesiyle yeniden birleştirilmesinin mümkün olup olmadığına ilişkin analizle başlamalıdır.

80. Ailenin izinin sürülmesi kalıcı çözüm aranışının temel bir bileşenidir ve bu çalışmaya, aile izi sürülmesi veya bunun gerçekleştirildiği biçim çocuğun yararına aykırı değilse veya izi sürülen kişilerin temel haklarını tehlikeye düşürecek bir mahiyet taşımıyorsa öncelik tanınmalıdır. Ancak her durumda, ailenin izi sürülürken, çocuğun iltica talebinde bulunma veya mülteci olma durumuna herhangi bir göndermede bulunulmamalıdır. Ailenin izini sürme çalışmaları, bütün bu koşullara tabi olarak, iltica başvurusunun işleme konulduğu süreçte de devam etmelidir. Mültecilik temelinde olsun olmasın, ev sahibi Devletin bölgesinde bulunan bütün çocuklar için, tamamlayıcı koruma biçimleri veya, çocuğun geri gönderilmesine ilişkin hukuksal veya diğer engeller gündemde ise, kalıcı bir çözüm devreye sokulmalıdır.

(b) Ailelerin yeniden birleşmeleri

81. Devletlerin Sözleşme'nin 9. maddesi çerçevesindeki çocukların ana babalarından kendi istekleri dışında ayrılmamalarını sağlama yükümlülüklerine tam saygı gösterilmesi açısından, refakatsiz veya ayrılmış çocuğu ana babasına geri vermek için her tür çaba harcanmalıdır. Bunun istisnası, ayrılmış çocuğun yüksek yararı açısından gerekli olduğu durumlardır ve böyle durumlarda da çocuğun görüşlerini dile getirme (madde 12) (ayrıca bakınız, bölüm IV (e), "Çocuğun görüşlerini serbestçe dile getirme hakkı") hakkı eksiksiz biçimde dikkate alınmalıdır. 9. Maddenin 1. paragrafının ikinci cümlesinde açık biçimde dile getirilen durumlar, başka bir deyişle çocuğun kendi ana babası tarafından istismar ve ihmale maruz kaldığı durumlar herhangi bir

mekandaki yeniden birleşmeye engel teşkil ederken, gene çocuğun yüksek yararı ile ilgili başka mülahazalar bu birleşmenin yalnızca belirli bir mekanda gerçekleşmesine engeldir.

82. Böyle bir geri dönüşün çocuğun temel insan haklarının ihlaliyle sonuçlanacağına ilişkin “gerekçesi olan bir risk” olduğu durumlarda, ailelerin yeniden birleşmelerinin menşe ülkede gerçekleşmesi çocuğun yüksek yararına değildir ve dolayısıyla bu tür bir birleşme hedeflenmemelidir. Söz konusu risk ne ise bu ilgili kişiye mülteci statüsü tanıyan belgelerde veya yetkili mercilerin geri göndermeme yükümlülüklerini (İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara karşı Sözleşme’nin 3. maddesi ile Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 6 ve 7. maddelerinde belirtilenler dahil). uygulamaya dönük kararlarında somut belgeleriyle ortaya konulmalıdır. Bu durumda mülteci statüsü tanınması menşe ülkeye geri göndermeye ve dolayısıyla oradaki bir aile birleşmesine karşı hukuken bağlayıcı bir engel oluşturur. Menşe ülkedeki koşulların daha düşük düzeyde risk içerdiği ve örneğin ülkedeki genel şiddet ortamının çocukları da etkileyebileceği gibi kaygıların beslendiği durumlarda ise, bu tür riskler tam olarak hesaba katılmalı ve daha ileri düzeylerde ayrılma dahil haklarla ilgili diğer mülahazalar ile bu riskler arasında belirli bir karşılaştırmaya gidilmelidir. Bu bağlamda hatırlanması gereken husus, çocuğun yaşamının birinci derecede önem taşıdığı ve bunun diğer bütün haklardan yararlanmanın ön koşulu olduğudur.

83. Bunun gerekçesi ister geri dönüş önündeki genel engeller olsun, ister az önce sözü edilen karşılaştırma geri dönüş karşıtı sonuçlar vermesi olsun, çocuğun ailesiyle menşe ülkede birleşmesinin mümkün olmadığı durumlarda Sözleşme’nin 9 ve 10. maddelerinde belirtilen yükümlülükler devreye girmeli ve bu yükümlülükler ev sahibi ülkenin aileyle birleştirme konusundaki kararlarını belirlemelidir. Bu bağlamda taraf Devletlere özellikle hatırlatılması gereken husus şudur: “çocuk veya ana babası tarafından, ailenin birleşmesi amacıyla yapılan bir taraf Devlet ülkesine girme veya onu terk etme konusundaki her başvuru, taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır” ve “bu tür bir başvurunun başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmaması” sağlanacaktır (madde 10 (1)). Menşe ülkeler “çocuğun ve ailesinin kendi ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkelerine giriş yapma haklarına” saygı göstereceklerdir (madde 10 (2)).

(c) Geline ülkeye dönüş

84. Geline ülkeye dönüş, bu durum çocuğun temel insan haklarının ihlale uğrayabileceğine ilişkin “gerekçesi olan bir risk” taşıyorsa ve özellikle de geri göndermeme ilkesi geçerliyse bir seçenek olarak gündeme alınmayacaktır. Geline ülkeye dönüş, ilkesel olarak, ancak böyle bir dönüşün çocuğun yüksek yararına olduğu durumlarda düzenlenecektir. Bu konudaki belirlemelerde, diğerlerinin yanı sıra şu hususlar dikkate alınacaktır:

- Dönüşün ardından gündeme gelecek güvenlik, sosyoekonomik koşullar dahil çocuğu bekleyen koşullar ve bu koşulların sosyal kuruluşlar tarafından ilgili ülkede yapılacak incelemeler dahil araştırılması;
- İlgili çocuk için gerekli bakım düzenlemelerinin yapıp yapılmadığı;
- 12. madde uyarınca çocuğun ve kendisine bakan kişilerin sahip oldukları haklar çerçevesinde bu hususta belirttikleri görüşler;
- İlgili çocuğun geldiği ev sahibi ülkeye ne derecede entegre olduğu ve kendi ülkesinden ayrı kalmanın getirdiği sonuçların düzeyi;

- Çocuğun “tabiiyeti, adı ve aile ilişkileri dahil olmak üzere kendi kimliğini koruma” hakkı (madde 8);
- “Çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliği koruma ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dini kimliğine saygı” gerekliliği” (madde 20).

85. Ana baba veya geniş aile üyeleri tarafından bakım imkanlarının olmadığı durumlarda, menşe ülkeye geri dönüş, ilkesel olarak, çocuk kendi ülkesine geri döndükten sonraki bakım ve nezarete ilişkin önceden güvenli ve somut düzenlemeler yapılmadan gerçekleşmemelidir.

86. İstisnai durumlarda, çocuğun yüksek yararı ile diğer mülahazalar arasında titiz bir denge gözetilerek ve bunlardan ikincisinin hakları temel alıp çocuğun yüksek yararına üstün gelmesi durumunda menşe ülkeye geri dönüş düzenlenebilir. Örneğin, çocuğun bulunduğu ülkedeki Devletin ve toplumun güvenliği açısından ciddi bir risk oluşturması böyle bir durumdur. Buna karşılık, örneğin genel göç kontrolü gibi, hakları temel almayan mülahazalar çocuğun yüksek yararına üstün gelemez.

87. Her durumda, menşe ülkeye dönüş düzenlemeleri güvenli, çocuğa uygun ve cinsiyete duyarlı biçimde yapılmalıdır.

88. Bu vesileyle, menşe ülkelere, Sözleşme'nin 10. maddesi çerçevesindeki yükümlülükleri, bu arada özellikle “çocuğun ve ana babasının, kendi ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkelerine girme haklarına” saygı gösterme yükümlülüğü bir kez daha hatırlatılır.

(d) Yerel entegrasyon

89. Menşe ülkeye geri dönüş yasal veya fiili durum nedeniyle olanaksızsa, yerel entegrasyon başlıca seçenek durumundadır. Yerel entegrasyon güvenli bir hukuksal statüye (ikamet statüsü dahil) dayandırılmalı ve Sözleşme’de yer alan haklar çerçevesinde yürütülmelidir. Bu haklar, ülkede kalmakta olan bütün çocuklar için, bu durumun mülteci statüsü tanınmasından mı, geri dönüş önündeki yasal engellerden mi veya yüksek yarar açısından yapılan karşılaştırmanın geri dönüş aleyhine sonuçlanmasından bağımsız olarak, eksiksiz biçimde yaşama geçirilmelidir.

90. Ayrılmış veya refakatsiz bir çocuğun topluluk içinde kalmasına karar verildiğinde, yetkililer çocuğun durumuna ilişkin bir değerlendirme yapmalı ve ardından, çocuğun kendisi ve vasisi ile görüşerek yerel topluluk içinde kalışla ilgili uzun dönemli düzenlemeleri ve bütünleşmeyi kolaylaştıracak gerekli diğer önlemleri belirlemelidirler. Uzun dönemli yerleştirme çocuğun yüksek yararı gözetilerek kararlaştırılmalı ve bu aşamaya gelindiğinde kurumsal yerleştirme mümkün olduğu her durumda en son çare olarak görülmelidir. Ayrılmış veya refakatsiz çocuklar, o ülkedeki diğer çocuklarla aynı haklara sahip olmalıdırlar (eğitim, öğretim, istihdam ve sağlık hizmetlerinden yararlanma dahil). Ev sahibi ülke, refakatsiz veya ayrılmış çocuğun bu haklardan eksiksiz biçimde yararlanabilmesini sağlamak için, çocuğun, örneğin ek dil öğrenimi gerekliliği dahil, çocuğun karşılaştığı güçlüklerin aşılmasına yönelik ek önlemlere özel önem verme gereğini duyabilir.

(e) Ülkeler arası evlat edinme (madde 21)

91. Devletler, gerek Sözleşme'nin 21. maddesinde yer verilen ön koşullara, gerekse ilgili diğer uluslararası belgelere tam saygı göstermelidirler. Bu belgeler arasında özellikle önem taşıyanlar, refakatsiz ve ayrılmış çocukların evlatlık alınması sırasında göz önüne alınması gereken Çocukların Korunması ve Ülkeler Arası Evlat Edinme İşlemlerinde İşbirliği ile ilgili Lahey Sözleşmesi ve bu sözleşmenin mülteci ve uluslararası ölçekte yerlerinde olmuş çocuklara uygulanmasıyla ilgili 1994

tarihli tavsiye kararlarıdır. Devletler, bu konuda, özellikle aşağıda belirtilen hususları gözetmelidirler:

- Refakatsiz ve ayrılmış çocukların evlat edinilmeleri, ancak, ilgili çocuğun evlat edinilebilecek konumda olduğunun belirlenmesinden sonra düşünülmelidir. Uygulamada bundan kastedilen, diğer hususların yanı sıra, ailenin izinin sürülmesi ve aileyle birleştirme yolundaki çabaların sonuçsuz kalması veya çocuğun ana babasının çocuklarının evlatlık alınmasına rıza göstermesidir. Evlatlık alınma için ana babalar, diğer kişiler, kurumlar ve merciler tarafından verilen rıza bilgi temeline dayanmalı ve serbestçe verilmiş olmalıdır. Burada özellikle kastedilen, rızanın herhangi bir ödeme veya tazminat karşılığında alınmamış, daha sonra da geri çekilmemiş olmasıdır;
- Refakatsiz veya ayrılmış çocuklar, olağanüstü bir durumun doruk noktasında alelacele evlatlık verilmemelidir;
- Herhangi bir evlat edinme işleminde bu işlemin çocuğun yüksek yararına olduğu belirlenmeli ve işlem geçerli ulusal ve uluslararası yasalar ve adet hukukuna uygun olarak gerçekleştirilmelidir;
- Bütün evlatlık işlemlerinde, yaşına ve olgunluk düzeyine göre çocuğun görüşleri de istenmeli ve bu görüşler dikkate alınmalıdır. Burada kastedilen, çocuğun fikrinin sorulması, kendisinin evlatlık işleminin sonucu konusunda gerektiği gibi bilgilendirilmesi ve eğer kendi rızasının alınması da gerekiyorsa bu rızanın alınmasıdır. Söz konusu rıza serbestçe verilmeli ve herhangi bir ödemeye vb. dayanmamalıdır;
- Öncelik, ikamet olunan ülkedeki akrabalar tarafından evlat edinilmeye tanınmalıdır. Böyle bir seçeneğin ortada bulunmadığı durumlarda, tercih, çocuğun geldiği topluluk içinden veya en azından kendisiyle aynı kültürden bir aile tarafından evlat edinilmesi yönünde olmalıdır;
- Evlatlık verme aşağıdaki durumlarda düşünülmemelidir:
  - Çocuğun ailesinin izlenmesi ve aileyle birleştirme olasılıklarının makul biçimde bulunması ve bunun çocuğun yararına olması;
  - Çocuğun kendisinin veya ana babasının evlatlık işlemini istemediklerini açıkça ifade etmeleri;
  - Çocuğun ana babasının ve halen hayatta olan diğer aile üyelerinin izlerinin sürülmesi için gerekli adımların atılacağı makul bir zaman süresinin henüz geçmemiş olması. Bu süre koşullara göre, özellikle de böyle bir iz sürmedeki yeterliliklere göre değişebilir; bununla birlikte, söz konusu işlemlerin makul bir süre içinde tamamlanması gerekir;
- Yakın gelecekte, çocuğun kendi ülkesine güvenliği ve onuru açısından sorun teşkil etmeyecek koşullarda geri gönderilmesi olasılıkları varsa, iltica edilen ülkede evlat edinme işlemi gündeme getirilmemelidir.

(f) Üçüncü bir ülkeye yerleşme

92. Kendi ülkelerine dönemeyecek durumda olan ve geldikleri ülkede kalıcı bir çözüme ulaşılması mümkün görünmeyen refakatsiz veya ayrılmış çocuklar açısından üçüncü bir ülkede yeniden yerleştirme kalıcı bir çözüm imkanı sunabilir. Refakatsiz veya ayrılmış bir çocuğun bu çerçevede yeniden yerleştirilme kararı, güncel, kapsamlı ve ayrıntılı bir yüksek yarar değerlendirmesine dayandırılmalı, bu karar alınırken özellikle halen sürmekte olan uluslararası ve diğer koruma gereksinimleri gözetilmelidir. Bir çocuğun, ulaştığı ülkeden geri gönderilme, kaldığı ülkede kovuşturma veya diğer ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalma gibi risklere karşı etkili biçimde ve süreklilik temelinde korunmasının tek yolu bu ise, o zaman başka bir ülkeye yerleştirme seçeneği özellikle gündeme getirilir. Yeniden yerleştirme, ayrıca, üçüncü bir ülkede aileyle yeniden birleşme olanakları varsa, refakatsiz ve ayrılmış çocukların yararınadır.

93. Yeniden yerleştirme öncesinde yapılacak yarar belirleme değerlendirmesi, bunların yanı sıra başka etmenleri de dikkate almalıdır: çocuğun kendi ülkesine geri gönderilmesini önleyen hukuksal ve diğer engellerin geçerliliğini koruyacağı tahmin edilen süre; uyrukluğ ve adı dahil çocuğun kendi kimliğini koruma hakkı (madde 8); çocuğun yaşı, cinsiyeti, duygusal durumu, eğitim ve aile geçmişi; ev sahibi ülkede verilen bakımın sürekliliği/kesikliliği; çocuğun yetiştirilmesinde, etnik, dinsel, kültürel ve dilsel kökeninde süreklilik sağlanmasının ne ölçüde gerektiği (madde 20); çocuğun aile ilişkilerini sürdürme hakkı (madde 8) ve kendi menşe ülkesinde, ev sahibi ülkede veya yeniden yerleşimin gerçekleşeceği ülkede çocuğun ailesiyle yeniden birleşmesine ilişkin kısa, orta ve uzun dönemdeki olasılıklar. Refakatsiz veya ayrılmış çocuklar, bu durumun gelecekte aileleriyle yeniden birleşmeleri olasılığını ortadan kaldırması veya ciddi biçimde zedelemesi olasılığı varsa, hiçbir zaman üçüncü bir ülkeye yerleştirilmemelidirler.

94. Devletler, refakatsiz ve ayrılmış çocukların yeniden yerleşim gereksinimleri ile ilgili olarak bu alanda fırsatlar tanımaya özendirilirler.

VIII. EĞİTİM, VERİLER VE İSTATİSTİKLER

(a) Refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili görevler yapan personelin eğitimi

95. Ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ve bunların durumlarıyla ilgilenen görevlilerin eğitimine özel önem verilmelidir. Ayrıca, hukuk temsilcilerine, vasilere, tercümanlara ve ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ilgili işler yapan diğerlerine yönelik uzmanlık eğitimi de eşit derecede önemlidir.

96. Bu eğitim, ilgili grupların gereksinimlerine ve haklarına göre özel olarak uyarlanmalıdır. Bununla birlikte, bütün eğitim programlarında yer alması gereken birtakım temel noktalar da vardır. Bunlar:

- Sözleşme'nin ilkeleri ve hükümleri;
- Ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların menşe ülkeleri ile ilgili bilgiler;
- Uygun görüşme teknikleri;
- Çocuk gelişimi ve psikolojisi;
- Kültürel duyarlılık ve kültürler arası iletişim.

97. Başlangıç eğitim programları da düzenli olarak izlenmeli, iş üzerinde öğrenme ve mesleki ağlar da bu kapsamda ele alınmalıdır.

(b) Ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ilgili veri ve istatistikler

98. Komite'nin edindiği deneyime göre, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak toplanan veriler ve istatistikler, belirli ülkelere varışlar ve/veya iltica taleplerinin sayısı ile karşılaştırıldığında sınırlı kalmaktadır. Eldeki veriler, bu konumdaki çocukların haklarının yaşama geçirilmesi ile ilgili hususların ayrıntılı analizi için yetersiz kalmaktadır. Dahası, veriler ve istatistikler genellikle farklı bakanlıklar veya kuruluşlar tarafından toplanmaktadır. Bu durum daha ileri düzeyde analizi engelleyebilmekte, ayrıca çocuğun özel yaşamı ve gizliliği ile ilgili potansiyel sorunlara yol açmaktadır.

99. Dolayısıyla, refakatsiz ve ayrılmış çocuklarla ilgili verilerin toplanmasına yönelik ayrıntılı ve bütünlüklü bir sistem geliştirilmesi, bu konumdaki çocukların haklarının yaşama geçirilmesine yönelik etkili politikaların önkoşuludur.

100. Böyle bir sistem içinde toplanan veriler, ideal olarak, bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla en azından şunları kapsamalıdır: her bir çocuk için temel biyolojik veriler (yaş, cinsiyet, menşe ülke, yurttaşlık, etnik grup); ülkeye girme teşebbüsünde bulunan ve ülkeye giriş izni verilmeyen refakatsiz ve ayrılmış çocukların sayısı; yasal ve göçmenlikle ilgili statü (iltica talebinde bulunan, mülteci, geçici ikamet izni vb. gibi); yaşamla ilgili düzenlemeler (kurumlara ve ailelere yerleştirme veya bağımsız yaşam); okullara veya mesleki eğitime kayıt; ailelerle yeniden birleşme durumu ve menşe ülkelere geri gönderilenlerin sayısı. Devletler, bunlara ek olarak, örneğin refakatsiz ve ayrılmış çocukların ortadan kaybolmaları ve kaçakçılığın etkileri gibi yeterince ele alınmamış konuların da analizine imkan tanıyacak nitel verilerin toplanmasını da dikkate almalıdırlar.